

De wijsheid van Jezus bar mitswa (Spreuken II)

Voorganger: Ds. Jurjen Zeilstra

Lezingen:

1^e schriftlezing: Spreuken 3

2^e schriftlezing: Deuteronomium 6, 4-9 (NBG 1951)

3^e schriftlezing: Lukas 2, 40-52

Inleiding

Als zoon der wet, 'bar mitswa', heeft Jezus volgens Lukas niet zozeer *van*, maar *aan* de schriftgeleerden in de tempel geleerd. Dit was immers het huis van zijn Vader. Allerlei beloften van zegen zijn verbonden aan het reflecteren op de wet van God. Telkens weer zal het gaan om actuele toepassing van de dieper achterliggende wijsheid. Is dit nog steeds een vormend moment dat ook jongeren vandaag kunnen beleven?

Thema: De wijsheid van Jezus bar mitswa

Gemeente van Christus, Jezus was geen christen.¹ Dat weten we zeker. Iedereen die er even over nadenkt kan dit bedenken. Natuurlijk zijn er christenen die beweren van wel. Wij zijn zo gewend aan plaatjes waarbij Jezus als één van ons wordt afgebeeld, dat het ons helemaal geen moeite kost te doen alsof hij christen was. Ook zijn er christenen, niet gehinderd door veel kennis van zaken, die op de vraag naar de religie van Jezus antwoorden dat hij weliswaar als jood geboren werd, maar christen werd toen Johannes hem doopte in de Jordaan. Dat de doop van Johannes als een verdieping van een joods reinigingsritueel functioneerde en een heel andere betekenis heeft gehad dan de christelijke doop, ontgaat hun.

De schilder Rod Borghese ergert zich zo aan de ontelbare schilderijen waarop Jezus als Europeaan staat afgebeeld, dat hij een heel aantal van hen opnieuw heeft geschilderd of op andere wijze bewerkt. Wat hij maar wil zeggen is: Jezus was geen christen en hij werd het ook niet. Hij is als jood gestorven. Hij kon geen christen worden, want het christendom bestond nog niet. Het was te Antiochië, tijdens de reizen van Paulus en Barnabas, dat leerlingen van Jezus voor het eerst christenen genoemd werden.² Dat is in de jaren veertig van de eerste eeuw. Maar ook dan nog is met het woord 'christenen' geen tegenstelling tot 'joden' bedoeld. Veeleer is het een bijzondere groep binnen het jodendom, die zich gaat openstellen voor door Jezus in God gelovenden vanuit het heidendom. Daar staat de apostel Paulus pal voor. Daar moet, vindt hij, ruimte voor zijn. De joden hebben gastvrij te zijn volgens de apostel, wanneer de aantrekkingskracht van de weg van Jezus zo groot blijkt te zijn dat ook niet-joden daarbij willen meedoen. Zelf zal Paulus zich altijd aan

de joodse uitleg van Gods wet blijven houden. Nooit houdt ook hij, Paulus dus, op jood te zijn.

Pas later, decennia na de val van Jeruzalem, zal blijken dat de joodschristelijke groep, zich op den duur niet langer als joods kan zien. In de loop van de 2e eeuw komt het christendom op zichzelf te staan. In de loop van de middeleeuwen vergeet het christendom wat het allemaal aan het jodendom te danken heeft. Steeds meer worden de joden weggezet als hardleerse restanten van een versteend geloof, of erger nog. Collectief wordt aan het joodse volk de moord op Christus in de schoenen geschoven. Dat is een proces dat begint al in het evangelie zelf, wanneer de joden het gedaan hebben en Pilatus de hardste kritiek wordt bespaard. Immers, de Romeinse overheid moest men niet tegen zich in het harnas jagen. Daar had men als kerk mee te leven.

Het is waar dat het heel normaal was op schilderijen uit de tijd van de Renaissance mensen uit heel andere tijden af te beelden in eigentijdse gewaden, staand voor eigentijdse bouwsels en, zoals op het schilderij van Albrecht Dürer, met eigentijdse voorwerpen, zoals in dit geval boeken, in de handen.

Dat is op zich niet erg en Dürer heeft een prachtig schilderij gemaakt, waarover later meer. Toch is de afbeelding van de twaalfjarige Christus tussen de leraren een niet zo onschuldige vorm van geschiedvervalsing. Er wordt een conflict tussen christendom en jodendom geconstrueerd, eigenlijk terug geprojecteerd. Dat conflict is er in de tijd van Jezus nooit geweest. Als we dat maar beseffen. Jezus heeft geen alternatieve godsdienst gesticht. Dat gebeurt lang na zijn dood en heel geleidelijk wanneer jodendom zonder Jezus enerzijds en jodendom met Jezus én gelovigen uit de heidenen anderzijds, uit elkaar groeien.

De tegenstelling in het schilderij van Dürer, die mij raakt als authentiek, is die van enerzijds de zuivere oprecht belangstellende jongen die open staat voor nieuwe inzichten, dat is de mens die echt wil leren. Daarvoor is hij naar de tempel gekomen. Anderzijds zijn daar de oude schriftgeleerden die, in de ogen van Dürer, alles al denken te weten. Dat staat niet in deze tekst, maar dat is wel herhaaldelijk wat de evangelisten over latere botsingen schrijven. De schriftgeleerden

proberen de jongen hun inzichten op te dringen. Zij hebben hun vinger al op de bewijspplaatsen van hun leer in de boeken geklemd. Typerend is het boekenleggetje, waar Albrecht Dührer zijn eigen initialen en het jaartal 1506 op heeft vastgelegd. De sterke boodschap van het schilderij is dat hun oude boeken en de wijze waarop zij deze hanteren de wijsheid van Christus in de weg staan. Echter, zijn schoonheid is groter dan hun lelijkheid en dat mag je geestelijk verstaan. Misschien is dit wel een waarheid van alle tijden.

De evangelist Lucas is de enige die een verhaal heeft over het opgroeiende kind dat Jezus is geweest. Het is niet waarschijnlijk dat een van de evangelisten feitelijke informatie had uit de kindertijd van Jezus, ook Lucas niet. Wat we ons wel kunnen voorstellen is dat er door de evangelist in het kind Jezus een kwaliteit wordt verondersteld, die zich in de volwassen man heeft bewezen. Dat gebeurt ook bij bijbelse beschrijvingen van figuren als Mozes, Samuël, David en Daniël. Ook zijn er vele buitenbijbelse voorbeelden zo verschillend als de Boeddha en Alexander de Grote, van wie in een verhaal over hun jeugd de essentie van hun leven als volwassene wordt weergegeven, als in een miniatuur van alles wat nog komt.

Zoals Lucas naar Jezus kijkt, zit hij in de tempel tussen de leraren. Hij luistert naar hen en stelt vragen. In tegenstelling tot de schilder Albrecht Dührer, tekent de evangelist Lucas de bijbelgeleerden eigenlijk heel neutraal. Wel verhaalt hij hoe de twaalfjarige Jezus allen verstelt doet staan door zijn inzicht, zijn vragen én zijn antwoorden. Zijn wijsheid verbluft hen.³ Maar de kern van het verhaal is het antwoord dat Jezus geeft op de verwijtende vraag die zijn moeder stelt: 'Kind, wat heb je ons aangedaan?'⁴ Dat klinkt als een voor de hand liggende vraag van een bezorgde moeder. Maar uit het antwoord van Jezus blijkt dat het over zijn bestemming gaat. Hij geeft een antwoord in de vorm van twee vragen: 'Waarom hebt u naar mij gezocht? Wist u niet dat ik in het huis van mijn Vader moest zijn?'⁵ Het zijn in het Lucasevangelie de eerste woorden die Jezus spreekt. En hij wordt niet begrepen.⁶

De twee momenten van de kindertijd van Jezus die Lucas beschrijft zijn dus de besnijdenis⁷ en voorbereiding op het volwassen leven als joodse jongen van twaalf jaar. In later eeuwen werd het in het jodendom gebruikelijk om ter gelegenheid daarvan een groot feest te vieren. Een jongen wordt op twaalf- à dertienjarige leeftijd *bar mitswa*. Letterlijk betekent dat: zoon der wet.⁸ Meestal is daar, als het gaat om strenge regels, zoals bij het vasten, een periode van gewenning aan verbonden. Op zijn dertiende jaar worden de geloften die zijn ouders bij zijn besnijdenis hadden afgelegd, door een jongen zelf aanvaard als zijn eigen verantwoordelijkheid. Het wennen komt dus in een versnelling op zijn twaalfde

jaar, maar begint al veel eerder, eigenlijk zodra een jongen en in het liberale jodendom, ook een meisje, kan spreken. Zo gauw mogelijk leert zijn vader hem of haar dan het 'Sjema Israël'. Dat is de centrale belijdenis van het jodendom uit Deuteronomium 6, 4-6: 'Hoor Israël, de Heer is onze God; de Heer is één!...' Deze reis van Nazareth naar Jeruzalem is een voorafschaduw van de grote beweging die de volwassen Jezus met zijn leerlingen zal maken. Opnieuw zal hij opgaan naar de tempel van Jeruzalem. Hij zal bezig zijn met de dingen van zijn Vader in de hemel, wat tenslotte zal leiden tot zijn dood op aarde. Hij zal niet begrepen worden, niet alleen door zijn ouders niet, ook niet door zijn eigen leerlingen.⁹

Niet begrepen worden overkomt kinderen én ouders. Jongeren stappen vandaag niet zomaar in de voetstappen van ouders, zeker niet wat geloof betreft. Dat motief niet begrepen te worden is heel herkenbaar tot op de dag van vandaag. Misschien ligt hier een herkenningspunt, ook als de generaties in onze tijd moeite hebben elkaar te verstaan. Laten we geduld hebben met elkaar en beseffen dat we allemaal op zoek zijn naar adequate taal om uit te drukken wat ons ten diepste bezig houdt.

De inhoud van de prediking van Jezus komt heel dicht bij Spreuken 3. Zo dicht zelfs, dat je het gevoel kunt krijgen dat Jezus zich daar indirect op heeft gebaseerd.¹⁰ In Spreuken 3 wordt het zoeken van de rechtvaardige naar wijsheid van Godswege bekroond met *shalom*, letterlijk: vrede, in de Nieuwe Bijbel Vertaling vertaald met geluk. Het leven zelf wordt geschonken en ontvangen als een zegen uit Gods Vaderlijke hand.

Zo komt er ruimte voor liefde en trouw. Dat zijn in het Hebreeuws woorden die bijna een vaste verbinding vormen.¹¹ Er is daarbij een duidelijke relatie tussen Spreuken 3 en de belijdenis van Israël in Deuteronomium 6. Gods leefregels, dat is zoiets anders dan een wetboek van strafrecht. Er wordt ten diepste een liefdesrelatie beschreven. Waar het om gaat is inderdaad liefde en trouw. Dat is de prediking van Christus. Daarom botste het zo met strenge uitleggers die mensen permanent de maat namen en veroordeelden.

Als een jood zich heeft aangeleerd de belijdenis van Israël op een rolletje perkament in een doosje op zijn lichaam gebonden met zich mee te dragen, dan gaat het om liefde en trouw die hij figuurlijk gesproken op zijn hart wil binden. En ook al lijkt het soms in onze tegenslagen alsof wij door God gestraft worden, in werkelijkheid, zegt het Spreukenboek, is er een Vader die van ons houdt als van zijn kinderen.¹² In de intimiteit van dat beeld heeft Jezus Christus als zoon der wet, waarachtig als *bar mitswa* geleefd.

Jezus noemde God *zijn Vader*.¹³ Zo heeft hij ons leren bidden. Zou hij dat hebben geleerd vanuit het Spreukenboek? Dat weten wij niet, maar het zou me niets verbazen. Hoe is het mogelijk dat er de eeuwen door mensen zijn geweest die gemeend hebben God te behagen door anderen te doden of te onderdrukken. Of hebben ook wij ons vergist, omdat we dachten dat het ging om ons gelijk? Vertrouwen is een belangrijk sleutelwoord. Mijn vertrouwensband met God heeft tot gevolg dat ik mijn best wil doen het vertrouwen van anderen niet te schaden.

Daarbij kan het christendom in zichzelf het doel van ons samenzijn niet zijn; de kerk kan ons doel niet zijn. Maar dat geldt voor iedere godsdienst. Altijd weer verwijzen serieuze religies terug naar de schepping als een principieel uitgangspunt dat het om alle mensen gaat. Dat is omdat God als middelpunt wordt gezien, niet zozeer van het heelal, als wel van datgene waar

het in het leven wezenlijk om draait. In alle kwetsbaarheid en onvolkomenheid, gaat het om liefde en trouw, 'chèsed we èmeth'. Amen.

Uitzending en zegen

Als jullie van hier gaan, besef het gezegende mensen te zijn. Niet slaafse navolging of een tucht van regels vormen de inhoud van ons geloof. Het gaat om liefde en trouw en God zelf is ons voorgegaan in het zegenen van mensen.

Laten wij ons bij onze hemelse Vader thuis voelen en ons op onze beurt tot zegen voor de mensen laten gebruiken in de hand van God.

De genade van Jezus Christus,
de liefde van God,
de gemeenschap van de heilige Geest,
is met jullie allen.

Noten

¹Starr, B., *Jesus Uncensored: Restoring the Authentic Jew*, Norfolk 2013. Zie ook: http://www.huffingtonpost.com/bernard-starr/biblical-history-in-art_b_4585861.html

²Handelingen 11,26.

³Het motief van de verbazing over de wijsheid van de jonge Jezus komt ook voor in apocriefe verhalen, zoals 'The Arabic Gospel of the Infancy'.

⁴Lucas 2,48b.

⁵Lucas 2,49b. Cf. Brown, R.E., *The Birth of the Messiah. A Commentary on the Infancy Narratives in the Gospels of Matthew and Luke*, New York/London 1993, 471-495.

⁶Lucas 2,50.

⁷Lucas 2, 21-24. De besnijdenis, reinigingsrituelen, die met name betrekking op de moeder hebben, toewijding en dankoffer, horen bijeen als allemaal plaatsvindend naar aanleiding van de geboorte.

⁸Strack, H.L. en P. Billerbeck, *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch*, II, *Das Evangelium nach Markus, Lukas und Johannes*, München 1924, 144-147. Cf. Bovon, F., *Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament*, III/1, *Das Evangelium nach Lukas (Lk 1,1-9,50)*, Neukirchen-Vluyn 1989, 155, waar wordt gesteld dat in de eerste eeuw in Palestina van het feest 'bar mitswa' nog geen sprake is. Cf. ook: Caird, G.B., *Saint Luke*, Harmondsworth 1963, 66, die Lucas 2, 40-52 zonder problemen als een verhaal over de bar mitswa van Jezus interpreteert.

⁹Lucas 18,34.

¹⁰Terwijl dat verband eigenlijk zelden zo wordt gelegd. Hoewel: vgl. Spreuken 3,4 en Lucas 2,52.

¹¹Spreuken 3,3: 'chèsed we èmeth'.

¹²Spreuken 3,12.

¹³Bijv. Lucas 10,22 en in het Onze Vader, Lucas 11,2.

Figuur 1: Jesus Among the Doctors (1506), Oil on panel, Museo Thyssen-Bornemisza, Madrid

Figuur 2: Naar Dürer R.-Borghese 2013

Dit werk valt onder een Creative Commons “Naamsvermelding-NietCommercieel-GeenAfgeleideWerken 4.0 Internationaal” licentie.

